

Խմբագրական

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ ԿՐԹԱԿԱՆ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱԻԱՐՏԻՆ

Կրթական տարեվերջի այս օրերուն, մեր մտածումները կ'երթան հայ դպրոցին, որովհետեւ համոզուած ենք որ հայ դպրոցն է ազգային մեր յարատեւման հիմնասիւնը՝ սփիւռքի կամ սփիւռքներու օտար եւ օտարացնող պայմաններուն տակ: Ազգային լինելութեան գրաւականը: Անգամ մը եւս, մեր մտահոգութեան առարկան կը դառնան Էական հարցադրումներ. – Արդե՞՞ք հայ դպրոցը այսօր՝ համաշխարհայնացման ամենակոչ հոսանքի պայմաններուն տակ, կը կատարէ իր առաքելութիւնը, ըստ արժանւոյն: Ո՞րն է հայ դպրոցի առաքելութիւնը: Ի՞նչ ընել որ այդ առաքելութիւնը ի կատար ածուի առաւել արդիւնաւետութեամբ եւ յաջողութեամբ:

Նման հարցադրումներն Էական են, անտարակոյս, առողջ բանավեճ ստեղծելու համար, ինչ կը վերաբերի հայեցի կրթութեան հետ կապուած կարեւորագոյն խնդիրներուն շուրջ, բան մը որ ընդհանրապէս բացակայ է հայ կեանքէն...

Արդե՞՞ք հայ դպրոցին առաքելութիւնը՝ տարագիր սփիւռքի իրերայաջորդ սերունդներուն համար, պիտի սահմանափակուի հայոց լեզու, պատմութիւն եւ կրօնք...դասաւանդելով միայն, թե՛ հայեցի կրթութեան առաքելութեան անքակտելի մաս ըլլալու են՝ տարագիրի ինքնութիւն եւ գիտակցութիւն, անոնցմէ բխող պահանջատիրական պայքարի գիտակցութիւն եւ ոգի դարբնելը կամ մշակելը, գուցէ անելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել՝ ներշնչելը հայ աշակերտին մօտ, առանց որոնց հայ մնալն ու հայօրէն ապրիլը պիտի ըլլային լոկ ինքնանպատակ երեւոյթներ....

Շարունակելով մեր հարցադրումներու շարանը, պիտի հարց տանք որ այսօր, մեր օրերուն, ի՞նչ կը նշանակէ հայ ըլլալը սփիւռքի իրականութեան մէջ: Ուշագրաւ իրականութիւն է որ շատեր ներկայիս կը բաւարարուին լոկ «ծագումով հայ» ըլլալու հանգամանքով, ինչ որ վերջերս տակաւ տարածուող եզրոյթ-հասկացութիւն է: Վերջինս, որոշապէս, հայ ըլլալու զգացումն ու ինքնագիտակցութիւնը կը մղէ յետին փլան, առաջնահերթութիւնը տալով տուեալ երկրին քաղաքացին ըլլալու հանգամանքին: Իսկ եթէ հայ ըլլալը կը նշանակէ հայ ըլլալ՝ հայ ինքնութեամբ ու գիտակցութեամբ, հայոց լեզուին, հայ հոգեմտաւոր արժէքներուն խոր նուիրուածութեամբ, հայ կեանքին եւ անոր խնդիրներուն պատասխանատու ներգրաւուածութեամբ, յայնժամ ըստ այնմ կարելի է սահմանել հայ դպրոցին առաքելութիւնն ու դերակատարութիւնը:

Ըսուած է ճշմարտացիօրէն որ հայ ուսուցիչը պարտի ըլլալ «հայութեան պատգամաբերը» հայ դպրոցէն ներս, հայութեան հարցերուն նկատմամբ հետաքրքրութիւն արթնցնողն ու հրահրողը, հայեցի ոգեկան մթնոլորտ ու միջավայր ստեղծողը, հայութիւնը Հայաստանին կապող օղակը, ուր «Հայաստան» եզրոյթը կ'ընդգրկէ ոչ միայն ներկայ Հայաստանի Հանրապետութիւնը, Արցախի հետ միասին, այլեւ բռնագրաւուած ու բռնախլուած Արեւմտահայաստանն ու հայկական Կիլիկիան, հազարամեակներու մեր բնօրրանը, ուր դեռ կ'առկայծին հայ հոգեմտաւոր մշակոյթի ու պատմութեան ոտնահետքերը....:

Եթէ կը հաւատանք հայ Պահանջատիրութեան, Հայրենատիրութեան համար մղուող երկարաշունչ պայքարին, եթէ նշեալները լոկ շրթունքի մարգանք եւ բովանդակագուրկ հասկացութիւններ չեն տարագիր արեւմտահայութեան շառաւիղներուն համար, յայնժամ հայ դպրոցը պարտի ըլլալ այն գլխաւոր դարբնոցը, ուր հայոց լեզուն, մշակոյթն ու պատմութիւնը կը ներդաշնակուին հայ տարագիրի ինքնութեան եւ գիտակցութեան հետ, հայ Դատի պահանջատիրութեան հետ, հայրենատիրութեան գաղափարականին հետ, կազմաւորելու համար վաղուան նոր սերունդը, որպէս հարագատ ժառանգորդը բռնախլուած Արեւմտահայաստանի եւ հայկական Կիլիկիոյ...

Հայակերտումի աշխատանքը միշտ ալ եղած է բարդ, դժուարին, անկարելին կարելի դարձնող աշխատանք եւ նուիրում: Ան միշտ ալ պահանջեր է՝ հոսանքն ի վեր թիավարելու վիթխարի մարտնչում, բազում խոչընդոտներ եւ դժուարութիւններ յաղթահարելու յամառ կամք, անկոտորում հաւատք եւ տեսլական: Նշենք որ հայ դպրոցը՝ սփիւռքի տարականոն պայմաններու տակ, դեռ ոչ հեռաւոր անցեալին, հայրենահանումի սեւ թուականին յաջորդող տարիներուն՝ եղեր է շատ անգամ թիթեղաշէն ու տախտակամած, ամենէն անբարենպաստ պայմաններու տակ գործող կառոյց ու շէնք: Սակայն, ան գործեր է վառ հաւատքով, տեսիլքով, անխոնջ կորովով, անմնացորդ նուիրումովը հայ ուսուցիչին ու կրթական մշակին, հայ ծնողքին եւ ազգային գործիչին...

Այսօր, հայ դպրոցը կը գործէ, մեծաւ մասամբ, ֆիզիքական լաւագոյն պայմաններու տակ, բայց անչափ պակասած են հաւատքն ու նուիրումը, ընդհանրապէս, հայեցի դաստիարակութեան նկատմամբ, տակաւ կը զօրանան գործնապաշտ, օգտապաշտ մտայնութիւնը, քաղքենիացումն ու ոգեզուրկ բարքերու ներխուժումը մեր կեանքէն ներս, օտարամոլութիւնը եւ համաշխարհայնացման հայակուլ յորձանքը, ինչ որ լրջօրէն կ'անդրադառնայ հայ դպրոցի աշակերտութեան թիւին, անոր ուժականութեան, անոր ներկայի եւ ապագայի տեսլականին վրայ: Եւ դեռ մենք մեր սեփական ձեռքով կը սողցենք այն ծառը, որուն վրայ նստած ենք, փակելով մեր լուսոյ տաճար վարժարանները, անձնատուր ձուլման ահեղ հոսանքին...միաժամանակ յանկերգի պէս կրկնելով բաւական լայն տարածում գտած խօսքը, թէ՛ «Հայ ըլլալու համար, կարելորդ ոգին է», չգիտակցելով որ ոգին կը փոխանցուի հայ բառ ու բանէն, հայ երգ ու տաղէն, հայ գիր ու խօսքէն....

Ծանրակշիռ այս տագնապին առաջը առնելու համար, չկան հրաշագործ դեղատոմսեր հաստատապէս: Ազգային նոր սթափութիւն եւ զգօնութիւն են անհրաժեշտ, որոնց ուղղութեամբ հայ մամուլը, հրապարակային բանավեճն ու քննարկումները կրնան կարելորդ դերակատարութիւն ունենալ վստահաբար, ինչպէս եւ այլ գործօններ, որպէս արթնացման

նօղանջներ: Եթէ կորսնցնենք հայ դպրոցը, կը կորսնցնենք տարագիր Սփիւռքի ազգային դիմագիծը, անոր ազգային-քաղաքական տեսլականն ու գաղափարականը, կը դառնանք անդիմագիծ փերեզակներու խառնամբոխ....

Այսօր, «օդի, ջուրի, հացի նման» կենսական եւ ճակատագրական է նոր աւիշ, նոր ուժականութիւն ներարկել հայ դպրոցին, յանուն վաղուան մեր Մեծ Երագին: Աւելին, հայ դպրոցը հայրենեաց հողի եւ ազգային լինելութեան այն սահմանն է, զոր ան՝ հայ դպրոցը, պարտի պաշտպանել ամէն գնով:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Կիպրահայ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՎԻԳԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

29 Մայիս 2017-ին, կ. ե. ժամը 4:30-ին, կիպրահայութեան ներկայացուցիչներ, գլխավորութեամբ Թեմիս Կաթ. Փոխ. Տեր Խորեն Արք. Տորրամաճեանի եւ Պետական ներկայացուցիչ Տիար Վարդգէս Մահտեսեանի, շահաւետ հանդիպում մը ունեցան՝ պաշտօնական այցելութեամբ Կիպրոս գտնուող ՀՀ Պաշտպանութեան նախարար վսեմաշուք Տիար Վիգէն Սարգսեանի հետ, Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ:

Ողջունելէ ետք պատուարժան նախարարը, Տեր Խորեն Արք. Տորրամաճեան դրուատանքի խօսքերով գնահատեց նախարարին առաքելութիւնը՝ մեր երկրի պաշտպանութեան էական պարտականութիւնը ստանձնելու եւ անոր նոր թափ, որակ եւ արդիւնաւետութիւն փոխանցելու գծով իր կատարած աշխատանքները, մասնաւորաբար իր ազգ-բանակ ծրագրի նախաձեռնութեան ուղղութեամբ: Անդրադառնալով Մայիսեան յաղթանակներուն, որոնց կը զուգարհիպէր Պրն. Սարգսեանի այցը Կիպրոս, Խորեն Արքեպիսկոպոս նշեց որ Ապրիլեան քառօրեայ պատերազմը նոյնպէս յաղթանակ մըն էր, ուր հայ ժողովուրդը անգամ մը եւս ցոյց տուաւ թշնամիին ու աշխարհին իր ամրակուռ միասնականութիւնը: Ապա՝ յաջողութիւն մաղթեց պաշտպանութեան նախարարին՝ իր կարելոր առաքելութեան իրագործման ուղղութեամբ, ընդգծելով որ Կիպրոսի համայնքը միշտ զօրավիգ է հայրենիքին, ինչպէս անցեալին, նաեւ ներկայիս եւ ընդմիշտ:

Այնուհետեւ, խօսք առաւ Պրն. նախարարը, շնորհակալութիւն յայտնեց կիպրահայութեան հայրենասնուէր վարքագիծին համար եւ բարձր գնահատեց հայ եկեղեցւոյ ազգային դերակատարումը՝ հոգեւոր բնագաւառէն ներս, ինչպէս նաեւ՝ պետականութեան բացակայութեան պայմաններուն տակ, պետական գործառնայթեր ստանձնելու գծով: Ան շեշտեց յատկապէս որ ռազմավարական համագործակցութեան կարելոր փաստաթուղթեր արձանագրուէր էին իր այցելութեան ընթացքին՝ Կիպրոսի եւ Հայաստանի միջեւ, աւելցնելով որ յոյն եւ հայ ժողովուրդներու բարեկամութիւնը եւ համագործակցութիւնը ունէին պատմական խոր արմատներ, ելլելով երկու ժողովուրդներու դաւանած միեւնոյն արժեհամակարգի տուեալներէն, ինչ կը վերաբերի ազատականութեան, արդարութեան, ժողովրդավարութեան եւ մարդկային իրաւունքներու, ելլելով նաեւ երկու ժողովուրդներու դիմագրաւած տարածաշրջանային հասարակաց մարտահրաւերներու իրողութենէն: Ան յայտնեց նաեւ որ հայրենիքը զօրավիգ է Սփիւռքի հայապահպանման ճիգերուն, մայրենի լեզուի, մշակոյթի եւ հայեցի ինքնութեան կենսունակ պահպանման աշխատանքներուն:

Յարգելի հիւրին ողջոյնի խօսք յղեց նաեւ պետական ներկայացուցիչ Տիար Վարդգէս Մահտեսեան, անդրադառնալով Կիպրոսի պետութեան ջերմ վերաբերմունքին հայութեան

Եւ Հայաստանի հանդէպ, ինչ որ յստակօրէն արտացոլաց, ըսաւ ան, Յեղասպանութեան ժխտումը քրեականօրէն պատժելի գծով օրինագիծ որդեգրելուն Կիպրոսի կառավարութեան կողմէ՝ Հարիւրամեակի ծիրէն ներս: Ան կշեց նաեւ այդ առիթով հրապարակուած դրոշմաթուղթերուն, Թաներ Աքչամի դասախօսութեան, Պաֆոսի մէջ խաչքարի տեղադրման եւ պուրակի մը նուիրաբերման Պաֆոսի քաղաքապետարանին կողմէ:

Ներկաներէն ոմանք ողջոյնի խօսքերով կամ հարցումներով հանդէս եկան, մասնաւորաբար ինչ կը վերաբերի Արցախեան հարցին եւ անոր հանգուցալուծման խնդիրներուն:

Նախարարը՝ իր պատուիրակութեան եւ ներկաներուն ընկերակցութեամբ, այցելեց նաեւ Նիկոսիոյ Ս. Աստուածածին եկեղեցին, ուր նախարարը խորհրդանշական նուէր մը յանձնեց Խորէն արքեպիսկոպոսին: Տեղի ունեցան Տերունական աղօթքի հաւաքական երգեցողութիւն եւ Խորէն Արքեպիսկոպոսի Պահպանիչ աղօթքը:

Այս բարեբաստիկ առիթով, ներկաները գոհունակութեամբ տեղեկացան նաեւ Նախարարին բերնէն, որ կիպրահայ համայնքի երեց անդամներէն, աւագ արհապետ Պրն. Յարութիւն Անմահունի 10,000 ամս տոլար նուիրած է՝ Չինծառայողների Ապահովագրութեան Հիմնադրամին:

ԱԶԱՏ ԽՕՍՔ-ը ամենայն յաջողութիւն կը մաղթէ, այս առիթով, ՀՀ պաշտպանութեան նախարար Տիար Վիգէն Սարգսեանին՝ հայրենական սահմանները անվտանգ եւ անձեռնմխելի պահելու իր կարեւորագոյն առաքելութեան մէջ:

ԱԶԱՏ ԽՕՍՔ

Տեսակէտ

ԱՊՐԻԼ 24 ՄԸ ԵՒՍ ԱՆՅԱԻ

Եւ տակաւին յաջորդաբար պիտի անցնին ա՛յլ Ապրիլ 24-ներ, միօրեայ յուզումներ յառաջացնելով: Որքա՛ն միամիտ ենք որ տակաւին կը սպասենք, եւ չենք ալ գիտեր թէ որո՞ւ կը սպասենք եւ կամ ի՞նչ կ'ակնկալենք: Յեղասպանութեան 102-րդ տարեդարձին առիթով անգամ մը եւս ծանծաղամտութեամբ ակնկալեցինք որ Միացեալ Նահանգներու Նախագահ Տանըլտ Թրամի ցեղասպանութիւն բառը գործածէ, ինչ որ չպատահեցաւ, եւ սին «բարոյական արժէքներու»

մասին մեր յոյսերը անգամ մը եւս ի դերել ելան: Խեղճ հայ ժողովուրդ...

Անգամ մը եւս փաստուեցաւ, որ քոնկրետականներու կոչերը, ուղղուած Նախագահ Տանըլտ Թրամիին, ճանչնալու Հայոց ցեղասպանութիւնը՝ դարձան ձայն բարբառոյ յանապատի: Անգամ մը եւս փաստուեցաւ, որ Միացեալ Նահանգներու շահերը կը համընկնին Թուրքիոյ լարախաղաց քաղաքականութեան, եւ քաղաքակիրթ մարդկութեան բարոյական արժէքներն ու սկզբունքները ո՛չ մէկ արժէք կը ներկայացնեն: Վկայ՝ Թուրքիոյ բռնակալ Նախագահ Էրտողանի այցելութիւնը Միացեալ Նահանգներ, ուր անգամ մը եւս շեշտուեցաւ կարեւորութիւնը երկու երկիրներու համագործակցութեան:

Այսուհետեւ ո՛չ խանդավառուինք, եւ ո՛չ ալ մխիթարուինք թէ այսինչ կամ այնինչ երկրի մէկ քաղաքը ճանչցեր է հայոց ցեղասպանութիւնը: Որքա՛ն ճշմարիտ է Ամերիկեան արտաքին քաղաքականութեան խորհուրդի (American Foreign Policy Council) փորձագետ Սթիվըն Պլանքի (Stephen Blank) յայտարարութիւնը, թէ «Թուրքիա պէտք է հետեւի Գերմանիոյ օրինակին եւ ճանչնայ հայոց ցեղասպանութիւնը: Ապա թէ ոչ, պէտք չէ ակնկալել որ հայ ժողովուրդը լիարժէք վստահութիւն ունենայ Թուրքիոյ վրայ՝ ապագայ համերաշխութեան եւ գործակցութեան նկատմամբ.» -զաւե՛շտ, թէ ճշմարտութիւն:

Նմանօրինակ "մխիթարական" միտք արտայայտեց Նաեւ Պարաք Օպամայի աւագ խորհրդականներէն Սամանթա Փաուըր՝ հայոց ցեղասպանութեան 102-րդ տարեդարձին առիթով: Փաուըր Նախ ցաւ կը յայտնէ որ ամերիկեան վարչակազմը պաշտօնապէս չէ ճանչցած հայոց ցեղասպանութիւնը – անշուշտ յոգնած ենք լսելէ մխիթարական այս դատարկ խօսքերը – ու ապա կը շարունակէ. «Ամէն հայ ընտանիք աղէրս մը ունի հայոց ցեղասպանութեան հետ: Ցեղասպանութիւնը ուրանալու քաղաքականութիւնը՝ իբրեւ բաց վերք կը պահէ այս իրողութիւնը: Շատ կը ցաւիմ, որ իմ պաշտօնավարութեան օրերուն Օպամայի կառավարութիւնը չճանչցաւ հայոց ցեղասպանութիւնը.» եւ այսքան միայն ու վերջ.....: Տակաւին ի՞նչ կ'ակնկալենք:

Ամէն տարի նո՛յն յուսախաբուութիւնը կ'ապրինք առանց դաս մը քաղելու մեր Նախորդ տարիներու փորձառութենէն, մոռնալով որ Նախագահ Ռեյքըն 1981 Ապրիլ 22-ին իր

Նախագահական թիւ 4838 հռչակագրով արդէն ճանչցած էր հայոց ցեղասպանութիւնը, բայց յետոյ ի՞նչ. բան մը փոխուեցա՞ւ Թուրքիոյ հանդէպ ամերիկեան քաղաքականութեան մէջ: Անշո՛ւշտ ոչ. ընդհակառակն, Թուրքը իր աշխարհագրական դիրքը օգտագործելով կը փորձէ միշտ «ջերմ» պահել իր յարաբերութիւնները թէ՛ Ամերիկայի եւ թէ՛ Ռուսաստանի հետ՝ ելլելով իր երկրի շահերէն:

Ահաւասիկ Թուրքիոյ վերջին ճարպիկութիւնը. «Այնքան ատեն որ Ամերիկան որոշած է քիւրտերը զինել արդիական Նոր զենքերով ընդդէմ ծայրայեղական իսլամական հրոսակներուն, որոնք Ռազգան մայրաքաղաք ունենալով՝ Սուրիոյ եւ Իրաքի մէջ իրենց անմարդկային ահաբեկչութեամբ համատարած սարսափի են ենթարկած ժողովուրդները, մենք այսուհետեւ թոյլ պիտի չտանք որ ամերիկեան օդանաւները գործածեն Ինճիրլիքի օդակայանը»: Թէեւ այդքան ալ կարելոր չէ Ներկայիս, բայց կ'արժէ յիշեցնել մեր ընթերցողներուն, որ Ինճիրլիքի կալուածը կը պատկանի հայու մը, եւ բռնագրաւուած է թուրք պետութեան կողմէ:

Քաղաքական այս մեծ խաղերուն մէջ ի՞նչ կշիռ կը Ներկայացնէ հայ ժողովուրդի ցեղասպանութիւնը, անոր ճանաչումը, ազգային կալուածներու պահանջը, եկեղեցական եւ մշակութային գանձերու կողոպուտին հատուցումը, մէկուկէս միլիոն նահատակներու արեան գինը եւ մասամբ լոցին: Ե՛րբ պիտի գիտակցինք եւ վեր բարձրանանք ստրուկի, մուրացկանի եւ խնդրողի հոգեվիճակէն:

Ներկայի քաղաքական խաղադաշտին մէջ, մեզ պետք է մտահոգեն երկու կարելոր հարցեր:

Ա.- Հայաստանի մէջ զարգացող «սովետաբոյր» քաղաքական, ընկերային եւ մշակութային դառն կացութիւնը, որ դժբախտաբար կը մղէ իւրաքանչիւր հայորդին արտագաղթելու դէպի օտար երկիրներ: Եկէք պահ մը ազգովին լրջօրէն մտածենք առանց զգացական մօտեցումներու, թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր հայրենիքին վիճակը: Հեռացողներուն աւելի քան 50 տոկոսը 20-54 տարեկան է՝ մեծ մասամբ այրեր: Ինքնասպանութիւնը կը շարունակուի եւ Հայաստան կը դատարկուի իր բնիկ ժողովուրդէն, որ դժբախտաբար օրապահիկ մը ապահովելու արժանապատիւ միջոցներու չգոյութեան հետեւանքով մոռացութեան տուած է իր հայրենասիրութիւնը: Ի՞նչպէս մեղադրել...

Բոլորիս ծանօթ է որ Հայաստանի Սահմանադրութեան համաձայն՝ երկրին ճակատագիրը տնօրինողները Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիներն են, հակառակ այն իրողութեան՝ որ ազգին միայն փոքր մասն է որ կ'ապրի հայրենի հողին վրայ, իսկ մօտաւորապէս 8 միլիոն սփիւռքը իր ամբողջ կարողականութեամբ ոչինչ կը Ներկայացնէ յաչս պետութեան: Հայրենիքի առջեւ դրուած է մշտապէս մաշեցնող պատերազմի հեռանկարը: Միւս կողմէ՝ Ներկայ տնտեսական վիճակն ալ ո՛չ մէկ ձեւով կը հրապուրէ սփիւռքահայր որպէսզի ներգաղթէ: Հայրենիքի անկախութեան առաջին օրէն իսկ, մենաշնորհեալ իշխող դասկարգը յստակ դրիքորոշում մը ունեցաւ սփիւռքահային յանդէպ: Նկատի ունենալով որ սփիւռքահայր հայրենի հողին վրայ չ'ապրիր եւ իր պարտականութիւնը չի կատարեր հայկական բանակին մէջ ծառայելով, ապա ուրեմն բարոյական իրաւունք չունի խառնուելու պետութեան ներքին եւ կամ արտաքին քաղաքականութեան մէջ: Ահաւասիկ այս ձախաւեր մտածողութիւնը իր բնոյթով բացարձակապէս ապագային եւ վնասակար է:

Ահաւասիկ այս ապագային մտածողութեան ծնունդ է նաեւ Սփիւռքի նախարար Յրանուշ Յակոբեանին յայտարարութիւնը, երբ իրեն հարց տրուեցաւ թէ ինչո՞ւ սփիւռքի նախարարը սփիւքահայ մը չէ. «Չի կարող սփիւռքահայ լինել, որովհետեւ ՀՀ օրէնսդրութիւնն ու Սահմանադրութիւնը թոյլ չեն տալիս: Սահմանադրութեամբ արգելուած է, որ այլ երկրի քաղաքացին կամ երկքաղաքացին լինի ՀՀ կառավարութեան անդամ կամ ԱԺ անդամ: Դրանք ցանկութիւններ են»: Հետեւաբար՝ չափազանցած չենք ըլլար եթէ յայտարարենք, թէ հայրենի պետութիւնը սփիւռքին կը նայի որպէս «կթան կովի» եւ դժբախտաբար վերջին քսան եւ հինգ տարիներու փորձառութիւնն ալ այդ կը հաստատէ:

Բ.- Դժբախտաբար սփիւռքն ալ իր ամբողջ կարողականութեամբ ինքնութեան կորուստի տխուր ընթացքի մը մէջ է: Օտարութեան ճիրաններուն մէջ, իրենց հայրենիքէն արմատախիլ եղած այլ ժողովուրդներու նման, մենք ալ ենթակայ ենք կամաւոր ստրկութեան եւ ուժացման՝ յանուն խաբուսիկ «բարօր» կեանքի մը: Սփիւռքը, որպէսզի կարողանայ տոկալ եւ շարունակել իր գոյութիւնը, պարտաւոր է պահել ու պահպանել իր ինքնութիւնը, նամանաւանդ իր լեզուն, որ անզգալաբար մաշումի եւ կորստեան ճանապարհի մէջ է: Սփիւռքահայը պարտաւոր է իր հայեացքը ուղղելու դէպի հայրենիք - առանց շփոթելու հայրենասիրութիւնը բարեսիրական օգնութեան եւ հայրենասիրական զբօսաշրջութեան հետ - եւ այս բոլորէն անդին՝ իր ամբողջ կարողականութիւնը կեդրոնացնելու բռնագրաւուած Արեւմտահայաստանի վրայ:

Տխուր իրականութիւններէն մէկն է, անշուշտ, որ Արեւմտահայաստանի ազատագրութիւնը դադրած է այլեւս մեր ազգային քաղաքականութեան մարտավարութեան գլխաւոր օրակարգերէն մէկը ըլլալէ, որուն մէջ իր տխուր բաժինը ունի հայրենի կառավարութիւնը, որ երբեք մշակուած քաղաքականութիւն մը չունի հայկական հարցը միջազգայնացնելու ու վաղուց յայտարարած է, թէ Թուրքիայէն հողային պահանջ չունի, որմէ ետք սփիւռքի ճիտին պարտքը կը մնայ այդ ռազմավարական քաղաքականութիւնը միջազգային ատեաններու մէջ հետապնդել մինչեւ արդար հատուցում: Այլ խօսքով, չքաւարարուինք միայն ցեղասպանութեան ճանաչման աշխատանքով եւ գտնենք մեր ապահով յենարանները արագօրէն զարգացող աշխարհի քաղաքական բեմին վրայ:

Վերել յիշատակուած սրբազան առաքելութիւնը յաջողցնելու համար անհարաժեշտ է ունենալ կեդրոնական ղեկավարութիւն մը հիմնուած ազգային համախոհութեան վեհ սկզբունքներու վրայ, հեռու՝ հատուածական եւ կուսակցական բոլոր տեսակի այլեւայլ նեղ շահերէ: Ստեղծել համազգային ծրագիր մը, որ մեզ պիտի առաջնորդէ յաջորդ յիսունամեակի ընթացքին, տակաւ առ տակաւ իրականացնելով մեր երազած միացեալ հայրենիքը:

Այս միացեալ աշխատանքին մէջ իր կարելոր դերը պիտի ունենայ բաժանեալ եւ փոթորկեալ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին իր բոլոր նուիրապետական այթոռներով: Ի՞նչ կ'արժեն մեր հանդէսներն ու ոգեկոչումները, ծեսերն ու շարականները երբ եկեղեցին բաժանեալ կը պահենք սփիւռքի մէջ, ելլելով մեր անհատական եւ կուսակցական շահերէն: Այս բաժանումը ո՛չ միայն հոգեկան նահանջի արտայայտութիւն է, այլեւ մեծագոյն տապարհի հարուածը՝ ուղղուած ընդդէմ մեր սփիւռքահայ կեանքի հաւասարկչութեան եւ յաջողութեան:

Համասփիւռ հայութեան պահանջատիրութեան հիմքը բռնագրաւեալ Արեւմտահայստանի ազատագրումն է, իր ամբողջական հասկացողութեամբ: Ներկայ փոքրիկ հայրենիքի հզօրութեան պատուանդանը սփիւռքի կարողականութեան հարստութիւնն է, եւ եթէ չկարենանք պահել զայն յառաջիկայ յիսունամեակի ընթացքին, պէտք է մեղադրենք մենք զմեզ՝ մեր ամլութեան եւ ողջմտութեան բացակայութեան ու քաղաքական անհեռատեսութեան համար: Հեռու ինքնախաբէութենէ, իրատեսութեամբ մօտենանք հարցին եւ արժանապատիւ լուծումներ որոնենք երբ տակաւին ուշ չէ:

ՈՍԿԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

25 Մայիս 2017

Հարցազրոյց

ՄԿՐՏԻՉ ՊՈՒԼՏՈՒՔԵԱՆ .« Հայաստանի Կեդրոնական Դրամատուներ ատելի հանգամանք ունի այսօր, քան նախկին անցումային շրջանները»

Ստորեւ կը ներկայացնենք՝ Հայաստանի դրամատնային համակարգին եւ տնտեսութեան բարելաւման կարելիութիւններուն վերաբերեալ հարցազրոյց մը՝ Լիբանանի Կեդրոնական դրամատան նախկին փոխկառավարիչ, ծանօթ տնտեսագետ, տնտեսական բազմաթիւ գիրքերու, ուսումնասիրութիւններու հեղինակ, միջազգային գիտաժողովներու մասնակից, փորձագետ Սկրտիչ Պուլտուքեանի հետ:

Հարց. Հայաստանի շատ փոքր շուկային մէջ բացուեցան մեծ թիւով դրամատուներ: Ատիկա մեր երկրին մէջ դրամատնային գործի գրաւչութեան մասի՞ն կը փաստեր՝ թէ տնտեսութեան «պարադոքսներ» տարաբանութիւններու վկայութիւնն է:

Պատ. Գլխաւորաբար «պարադոքս»ներու վկայութիւնն է: Տնտեսական կամ դրամատնային համակարգ մը կը կազմուի ժամանակի ընթացքին: Որեւէ պետութեան տնտեսական բարգաւաճման հանգրուաններուն ու ֆինանսական հաստատութեանց յեղաշրջման փուլերուն միջեւ գոյութիւն ունի որոշ զուգահեռական մը: Սոյն փուլերը բնականոն կերպով կը հետեւին կանոնաւոր տիպար տնտեսական աճի մը եւ շատ յաճախ, զանազան փուլեր կը ներգործեն միասին:

Վերոյիշեալ յեղաշրջման ընթացքին՝ շուկայական ճնշումներ, օրինակի համար՝ «սպերուլացիա» արժեթուղթերու եւ փոխարժեքի տատանումներ, արտաքին անսպաստ ազդակներ (2008-ի միջազգային ելեւմտական ճգնաժամը) անոնց բացասական հետեւանքները, IT արհեստագիտութեան յառաջդիմութիւնները, նոր օրէնսդրութիւն՝ ներքին թէ միջազգային

(OFAC, Patriot Act, FATF, FINCEN, FATCA) եւ գործելակերպի նոր չափորոշիչներ ծնունդ կու տան լրացուցիչ նոր փուլերու: Այստեղ, հակիրճ ձեւով ներկայացնեմ վերջին երեք հարիւր տարիներուն ընթացքին արեւմտեան տնտեսութեան մէջ ձեւաւորուած այդ փուլերը:

- Դրամական փուլ – Monetary Phase – սեղանաւորները.
- Դրամատնային փուլ – Banking Phase.
- Մասնագիտացած փուլ – Specialized Institutions Phase.
- Դրամական եւ դրամագլուխի շուկաներու փուլ – Money and Capital Market Phase.

- Ազգային եւ միջազգային ֆինանսական շուկաներու համակարգում, օգտագործելով էլեկտրոնային հաղորդակցութեանց արհեստագիտութեան դարը:

Նոր անկախութեան առաջին շրջանին, Կեդրոնական Դրամատան տկարութեան ու անգիտութեան հետեւանքով մօտաւորապէս վաթսունէ աւելի ներդրողներու դրամատան արտօնագիր տրուեցաւ, կարծես դրամատանային նպարավաճառներ ըլլային: Անոնց մեծ մասը հետագային փակուեցաւ, մեծ վնաս հասցնելով աւանդատուներու ինայողութեանց: Այսօր, բանկերու թիւը մօտ քսան կը հաշուէ: Անոնցմէ ոմանք յաջող արդիւնքներ կ'արձանագրեն: Իրականութեան մէջ քսանն ալ շատ է:

1991-ին, հրաւիրուեցայ Հայաստանի այդ ժամանակաշրջանի բարձր ղեկավարութեան, պատասխանատուներու փափաքով եւ նշանակուեցայ Նորանկախ Կեդրոնական Բանկի կառավարիչ: Դժբախտաբար նշանակուելէ ետք, սպասեցի որ պաշտօնիս անցնիմ, պարտականութիւնս ստանձնեմ, սակայն ձայն մը չէլաւ: Ոչ ոք դարձեալ կապուեցաւ հետս: Աւաղ...: Այսօր տարբեր պիտի ըլլար Հայաստանի բանկային համակարգն ու Կեդրոնական Բանկին իրավիճակը...:

Եկէք վերլուծենք:

Արդի Հայաստանը 1991-էն ետք, վերոյիշեալ ո՞ր մէկ փուլերուն մէջ կը դասուի արդեօք դրամատանային համակարգը: Տնտեսական ո՞ր մէկ փուլին կը պատկանի մեր նշած տնտեսական բարգաւաճման վեց փուլերէն«*»:

Փուլեր, որոնք կազմած են միջազգային տնտեսութիւնը: Հայաստան, շուկայական համակարգի ո՞ր օրէնքներուն կը հետեւի արդեօք : Միացեալ Նահանգներու Sherman Act-ին ծանօթ են արդեօք Հայաստանի տնտեսական ոլորտի այրերը:Այսինքն՝ տնտեսութիւնը մաս կը կազմէ աւանդական ընկերութեան, թե՛ տնտեսական մեկնարկի խաւին՝ կերպարանափոխութիւն երկրագործութեան արդիւնաբերութենէ հաւասարակշռուած ճարտարարուեստականացում, արդիականացած իրենց գինուորական ուժով, զոր պիտի ապահովէ տնտեսութեան արդիւնաբերութիւնը, որպէսզի ընթացք տրուի բարգաւաճման: Այստեղ կուտակուած է ձեր հարցադրած «պարադոքս»ը Հայաստանի այսօրուան տնտեսութեան: Ու՞ր կը գտնուի Հայաստանի տնտեսական մակարդակը: Լուրջ ինդիք է արդիւնաբերութեան ոլորտը, այսինքն՝ համախառն ներքին արդիւնաբերութիւնը փոքր է: Ինդիք է նաեւ զբաղուածութիւնն ու գործազրկութիւնը, ապա թէ ոչ, ինչո՞ւ այս արտագաղթը:

Այլ ինդիք է տնտեսական տարածքային զարգացման անհամաչափութիւնը- Regional Balanced Growth- Արտագաղթող զանգուածներուն մեծ մասը Հայաստանի հիւսիսային,հարաւային քաղաքներէն եւ գիւղերէն են:

Այս բոլորին պատճառը անշուշտ, ոչ ակնկալուած, անսպասելի փլուզումն էր Սովետական Միութեան տնտեսութեան եւ այդ միութեան մաս կազմող իւրաքանչիւր պետութեան տնտեսութեան:

Ըստ արեւմտեան տնտեսագիտական աղբիւրներուն, նախորդ դարու ութսունական թուականներուն, Սովետական Միութեան տնտեսութիւնը կը գտնուէր հասունութենէ դէպի մեծաքանակ սպառումի փուլին միջեւ եւ կը ձգտէր կտրել, անցնիլ վեցերորդ փուլը, այսինքն՝ նաւթին, կազին, էլեկտրոնային հաղորդակցութեան եւ արհեստագիտութեան դարը (IT-

Information Technology), որուն յատկութիւնները կը գործադրուին զանազան ճարտարարուեստներու, սպասարկութիւններու եւ ֆինանսական աշխարհի մէջ, ստեղծելով համաշխարհայնացում եւ շուկաներու համակարգում: Այստեղ են «պարադոքս»ները: Տնտեսական աճի դիմաց բանկային համակարգի փուլ: Ո՞ր մէկ փուլին կը պատկանի այս տնտեսութիւնը:

Հարց. Թուեցեք երեք քայլ, որոնք կը նպաստեն Հայաստանի դրամատնային համակարգի բարելաւմանը:

Պատ. Այսպիսի տնտեսութեան իրավիճակով ինչպէ՞ս կարող ենք բարելաւել բանկային համակարգը: Բանկային համակարգին բարելաւման գլխաւոր միջ ուժը կեդրոնական դրամատունն է եւ անոր առընթեր անհրաժեշտութեան պարագային՝ ելեւմտական նախարարութիւնը:

Ուրեմն՝ վերադառնանք տնտեսական փուլերուն: Երբ ըսինք բարգաւաճ տնտեսութիւն, ի մտի ունինք արդիւնաբերութեան բազմաթիւ ոլորտները, որոնք կազմաւորած են կապիտալ-դրամագլուխը: (Capital formation) Այս մէկը կը կազմուի ժամանակի ընթացքին եւ տնտեսական աճի տեմպով: Պարզաբանեմ՝ դրամագլուխ մը կը բազմանայ տոկոսի սակ անգամ (x) ժամանակ: Նոյնն է դրութիւնը տնտեսութեան դրամագլուխի կազմաւորման ընթացքին: Բանկային համակարգը՝ այսինքն կեդրոնական դրամատունն առաւել դրամատուներու ցանցն ու այլ ելեւմտական հաստատութիւններ ուղղութիւն պետք է տան ձեռնարկութիւններուն, մեծ եւ փոքր, վարկեր պետք է տրամադրեն այն բոլոր տնտեսական ու առեւտրական հաստատութիւններուն, որոնք կը զբաղին արդիւնաբերութեամբ:

Այս պարագային՝ կարող եմ հաստատել, թէ Հայաստանի դրամատուները այդ ուժը ունին ձեռնարկելու այսպիսի առաքելութիւն: Սակայն հարցը հոն է, որ դրամատուներու աւանդները ու փոխառուութեան տոկոսի սակերը բարձր են: Եթէ վարկերը ըլլան աւելի աժան (նուազ), ձեռնարկատերերը աւելի վարկ վերցնելով իրենց արդիւնաբերութեանց ներդրումները կը բազմապատկեն եւ գործ կը հայթայթեն: Ուրեմն քայլերէն մէկը պիտի ըլլայ տոկոսային դրոյթներու նուազեցումը:

Երկրորդ՝ բանկերու թիւը պետք է որ նուազի: Այս մէկը թերեւս միաւորումով կամ միաձուլումով: Այս ձեւով, բանկերը կ'ըլլան աւելի զօրաւոր, աւելի մրցունակ եւ աւելի շահաւոր: Այս մէկը պարտի ըլլալ կեդրոնական դրամատան պարտականութիւնը եւ առաքելութիւնը: Պետական այս հաստատութեան պաշտօններէն գլխաւորը, տնտեսութեան բարգաւաճման խթանելն է: Նոյնքան եւ կարելոր է անոր կապը Համաշխարհային Դրամատան եւ Միջազգային Ելեւմտական Սնտուկին հետ, անոնց միջոցով եւ այլ աղբիւրներէ՝ Եւրասիական Տնտեսական Միութիւնը, Ռուսիա, Չինաստան, Եւրոպա... երկար պայմանաժամով վարկեր պահանջել, յստակ, թափանցիկ ծրագիրներու նպատակով: :

Կարելի է աւանդներ ապահովել զանազան աղբիւրներէ, համեմատաբար աւելի ցած տոկոսներով մեծ գումարներ ապահովել բարգաւաճման ծրագիրներու համար եւ միաժամանակ տնտեսութիւնը բարելաւելու նպատակով, անշուշտ միշտ կառչած մնալով տնտեսութեան զանազան ոլորտները համաչափութեան սկզբունքով բարելաւելու հիման վրայ:

Վերջապէս, ուրախ եմ ըսելու, թէ բանկային համակարգը բաւական յառաջդիմած է բաղդատմամբ քսաներորդ դարու վերջաւորութեան պարզած պատկերին: Յատկապէս 2005-էն ի վեր, որովհետեւ Հայաստանի Կեդրոնական Դրամատունը աւելի հանգամանք ունի այսօր, քան նախկին անցումային շրջանները: Սակայն տակաւին շատ աշխատանք ունինք կատարելիք, որ նաեւ կը կարօտի ժամանակի...:

Հարց. Սեղանաւոր բառը շատ գործածական էր արեւմտահայ իրականութեան մէջ 19-րդ դարու ընթացքին եւ 20-րդ դարու առաջին քառորդին: Մեր այժմեան հասկացութեամբ համազօր է բանկիր կոչմանը:

Պատ. Բնաւ երբեք: Այժմեան բանկիրը՝ իր գործունեութիւնը կը պարտի հանրութեան աւանդատուներուն, այսինքն ժողովուրդին այն հատուածին, որ իր խնայողութիւնը կը յանձնէ իբրեւ աւանդ՝ դրամատնային հաստատութիւններուն կառավարման կամ վարչութեան վստահութեան սկզբունքներու վրայ յենուելով ու կը գանձէ որոշ տոկոս մը իբրեւ եկամուտ: Այսօրուան գործածութիւնը «բանկիր» բառին Հայաստանի մէջ սխալ գործածութիւն է: Բանկիրը, դրամատան պաշտօնէայ մըն է պարզապէս:

Սակայն՝ միջին դարէն եկող բոլոր բանկիրները, կ'օգտագործէին իրենց անձնական, անհատական դրամագլուխը եւ ոչ՝ հանրութեան աւանդները::

Այսօր, դրամատանց դրամագլուխը կը կազմէ համեմատաբար փոքր գումար մը (բաժանորդատեր), որ Կեդրոնական Դրամատունը կը ստիպէ կամ կ'որոշէ իբրեւ դրամագլուխ, որպէսզի այս բաժնետէրերը ներդնեն իրենց հիմնած դրամատան գործունեութիւնը սկսելու համար պարտադրուած է: Ու այս պահանջուած դրամագլուխը կը հիմնուի միջազգային օրէնսդրութեանց վրայ, նուազագոյն դրամագլուխի սկզբունքով:

Միջին դարու մէջ՝ վաճառականութեան զարգացած տեղերը, մանաւանդ Իտալիոյ մէջ 12-րդ դարէն ի վեր եւ գուցէ անկէ ալ առաջ, վաճառականք ժողովասրահ մը ունէին, ուր իւրաքանչիւրը ունէր իրեն յատուկ աթոռն ու սեղանը (Banco), որուն վրայ որոշեալ ժամեր կու գային իրարու հետ ունեցած հաշիւնին կարգադրելու համար: Երբ անոնցմէ մին իր այս պարտականութեան մէջ թերանար՝ անոր սեղանը (Banco) կը խորտակուէր (Banco rotto), որ Banqueroute՝ սնանկ բառին ստուգաբանութիւննէն: Եւ ոչ՝ ապաքէն՝ այսօր իսկ Առեւտրական Օրէնքով սնանկ կը սեպուի այն վաճառականը, որ իր հաշիւը կամ պարտքը օրին չվճարեր կամ չի կրնար վճարել:

Այդ սեղանը՝ (Banco) պահողին բնականաբար կ'ըսուէր՝ Banchiere (Banquier) Սեղանաւոր, որ այդ ժողովասրահին սպասաւորն էր: Այն վաճառականը՝ որ ստիպեալ ժողովի որոշեալ ժամուն չէր կրնար ներկայ ըլլալ, սեղանի պահապանին կը յանձնէր, որ իր տեղը կարգադրէ իր հաշիւները. Այսինքն, անոր կը յանձնէր իր պարտքը վճարել եւ պահանջքը գանձել: Այդ պահապանը, որուն Պանքեռ անունը տուինք, իր ուղղամիտ եւ պարկեշտ ընթացքով հետզհետէ յաջողելով վաճառականներուն վստահութիւնը գրաւել, քիչ ատենէն շատ մը (վաճառական) յաճախորդներ ունեցաւ, որոնց հաշւոյն դրամ գանձեց եւ վճարեց, ալ այնուհետեւ անհրաժեշտ եւ ստիպողական պէտք մը եղաւ իրեն համար ունենալ Սնտուկ մը, պահարան մը, աւանդատուն մը, որուն մէջ կը դնէր վաճառականներուն արժենիւթերը՝ դրամ, գանձելի թուղթեր, եւայլն, նոյնպէս պէտք ունեցաւ տետրակի մը, ուր կը գրէր իր յաճախորդներուն հաշւոյն առած եւ տուած դրամները:

Ժողովարահի, սեղաններու եւ աթոռներու այս համեստ պահապանը հետզհետե վաճառականներուն վստահութիւնը կը շահի եւ այնուհետեւ անոնց համարակալը, դրամապահը մէկ խօսքով՝ անոնց Սեղանաւորը (Banquier) Պանքեռը կ'ըլլայ:

Յարց. Շա՛տ էին հայ սեղանաւորները: Ովքե՛ր էին անոնք:

Պատ. Այո, բազմաթիւ, շուրջ երկու հարիւրի մօտ: Ոմանք կը գործէին Իտալիայէն՝ Թրիեսթէն, Վենետիկէն, Ֆրանսայէն՝ Մոնաքոյէն գլխաւորաբար: Ուրիշներ՝ Կոստանդնուպոլիսէն, Էրզրումէն, Դուիւնէն, Անիէն, Ակնէն, Կարսէն, Արծնէն, Էտիրնէյէն, Տրապիզոնէն, Այս բոլորը տեղի կ'ունենային տասնվեցերորդ դարէն: Գահիրէյէն (Եգիպտոս) 1800-1900-ի միջեւ, յատկապէս Սոհամմետ Ալիի իշխանութեան ժամանակաշրջանին: Ան մեծ համարում ունէր հայերու հանդէպ:

Յայ սեղանաւորներուն գլխաւոր յաճախորդներն էին՝

- Սուլթանները
- Մեծ վեզիրները
- Բարձր Դրան բաշաները
- Օսմանեան կայսրութեան բարձր պաշտօնեաները անխտիր
- Յայ վաճառականները

Յայ սեղանաւորները Օսմանեան կայսրութեան մէջ միշտ եղած են ելեւմտական տարբեր արհեստաւորական ընկերակցութիւններ գլխաւորողը: Անոնք միաժամանակ եղած են նաեւ արքունի ոսկերչապետերը եւ դրամահատութեան տեսուչները՝ սերունդէ սերունդ: Կ'ուզեմ այս առիթով յատկապէս յիշատակել Տիւրքման ընտանիքի անգնահատելի ներդրումը:

Յօդուածներ

Աւերը Գաղթով Կու Գայ

ԲԱԳՐԱՏ ԷՍԴՈՒԳԵԱՆ

Թերեւս այլ աշխարհագրական դիրքին բերմամբ, Հայաստանի պատմութիւնը գաղթերու պատմութիւն է նաեւ: Նոյնիսկ ազգի կազմութիւնը կը բացատրուի տեղացի հայերու եւ գաղթի երկար ճանապարհ մը անցնելով Հայաստան հասած արմէններու իրարու մէջ ձուլուելով:

Աւելի քան երեք հազար տարիներու երկարող հայոց պատմութեան մէջ շատ կարճ տեւած է աշխարհակալ պետութիւն մը կազմելու շրջանը, որուն երազը մինչեւ

օրս կը պահէ իր հրապոյրը՝ «Ծովից ծով Հայաստան» բնաբանով: Մեր թագաւորութիւնները ձեւաւորուեցան սահմանուումով որոշ իշխանատոհմերու, որոնք շատ անգամ զուրկ ըլլալով հզօր պետականութենէ, զիջեցան իրենց իշխանութիւնը հռոմէացիներու, բիւզանդացիներու, պարսիկներու, սելճուքեան թուրքերու կամ օսմանցիներու դիմաց: Հայ թագաւորներու իշխանութիւնը կապուած էր տուեալ կայսրութիւններու յաւակնութեան: Իրենց իշխանութիւնը խորհրդանշող թագը կ'ուղարկուէր հեռաւոր մայրաքաղաքներէ: Պատմութեան այս մասը ծանօթ է մեզ՝ հայերուս:

Գիտենք, թէ հայոց պատմութիւնը գաղթերու պատմութիւն մըն է նաեւ: Իւրաքանչիւր քաղաքի պատմութիւն մեզ կը յուշէ զանգուածային գաղթ մը: Սենեքերիմ թագաւոր իր 14 հազար զինուորներով ու անոնց ընտանիքներով Վասպուրականէն եկաւ Սեբաստիա, ուր հիմնեց Արաբկիր եւ Ակն քաղաքները: Կամ Համամ Ամատունի իր 12 հազար զինուորներով ու անոնց ընտանիքներով եկաւ բնակելու Համամաշէն, որուն շառաւիղները մինչեւ օրս կը գոյատեւեն Նոյն տարածքին վրայ: Ի վերջոյ մեր ամենադաժան գաղթը կայացաւ 1915ին, ուր բովանդակ ժողովուրդը արմատախիլ եղաւ իր հարազատ հայրենիքէն ու տարագրուեցաւ դէպի Տէր Զօրի անապատը:

Մեզի ծանօթ այս պատմութիւնը սակայն ունի տարբեր երեսակներ եւս: Հայաստանի հետ միասին միջագետքը, Փոքր Ասիան, պոնտոցուց երկիրը, հարաւային ու հիւսիսային Կովկասը, Պալքանեան թերակղզին եւս եղած են զանգուածային գաղթերու խաչմերուկներ: Իւրաքանչիւր գաղթի հոսանք իր հետ բերած է նաեւ զանգուածային ողբերգութիւններ:

Այս օրերուս կը յիշատակուի հիւսիսային կովկասի ժողովուրդներուն՝ չերքեզներուն զանգուածային գաղթի 153ամեակը: Չերքեզներ ռուսական կայսրութեան դէմ ինքնավարութեան յամառ պայքար մղելէ ետք, օսմանեան իշխանութեան միջնորդութեամբ համաձայնեցան իրենց հայրենիքը լքելով «խալիֆայի երկիր»ը ապաստանիլ: Կատարեալ յուսախաբութիւն մը եղաւ այդ որոշումը, քանի որ բիւրաւոր չերքեզներ չյաջողեցան այդ խոստումը վայելել: Անոնք Սեւ Ծովու ափներուն դիմաց խորտակուող խարխուլ նաւերու

զոհը դարձան, յաւիտեանս ննջելով ծովուն յատակը: Իսկ ցամաք հասնողները դիմաւորեց աներեւակայելի անտերութիւն մը, սով ու վարակ: Քանի մը տասնամեակ անց վրայ հասաւ Հայոց Ցեղասպանութիւնը, ուր կառավարութիւնը զինեալ խմբակներ կազմեց չերքեզներէ ու անոնք երկրի այլ իսլամ ժողովուրդներու կողքին մղեց հայերը եւ այլ քրիստոնեաները կոտորելու «սրբազան» գործին:

Նոյնքան ողբերգական է Պալքանեան թերակղզին լքելով Թուրքիա գաղթած թուրքերու, պոսիւացիներու, փոմաքներու պատմութիւնը: Բոլոր այս ժողովուրդները, ներառեալ լեզկիներ, իսլամացած վրացիներ եւ ուրիշներ, յաջորդող տասնամեակներուն ընթացքին կորսնցուցին իրենց ազգային բոլոր յատկութիւնները: Հանրապետական Թուրքիան յաջողեցաւ զիրենք ձուլել հսկայ խառնարանի մը մէջ, բոլորին պարգեւելով թուրք կոչուելու շնորհը:

Միակ ընդդիմացողը եղաւ քրտական ազատագրական շարժումը, որ մայրենի լեզուի, ազգային ճանաչման համար իր մղած պայքարով՝ սկսած է ներշնչել նաեւ այլ ժողովուրդները, եթէ ոչ մեծամասնութեամբ, բայց գոնէ մտաւորական խաւի մը միջոցաւ:

Թուրքիոյ իսկական ժողովրդավարութեան մը հասնիլը միայն ազգային փոքրամասնութիւններու ճանաչումով կարելի պիտի ըլլայ:

Գրական-Մշակութային

Ազգային Յանցագործութիւն/ Դանիէլ Երաժիշտ 08/07/2013 , Գրական Թերթ

Մեծ ուժ է արուեստը, երաժշտութիւնը: Եթէ մարդկութեան ղեկավարները խորապէս սիրէին այն, մեր ճակատագիրն էլ այլ կը լինէր: Վազգէն Ա Կաթողիկոս ամենայն հայոց:

Երբ Դիոգենեսին հարցրել էին, թէ ինչո՞ւ է ծափահարում, խրախուսում ապաշտրոհ մի կիթառահարի, փիլիսոփան պատասխանել էր. «Դուք էլ ծափահարէք, քաջալերէք, չէ՞ որ եթէ երաժշտութեամբ չզբաղուի, կարող է նոյնիսկ մարդ սպանել»: Նոյնը կարելի է ասել մեզ պաշարող անկիրթ, ինքնասիրահարուած երգիչ-երաժիշտների հրոսակախմբերի մասին: Այսինքն՝ չենք էլ կարող դիմակայել, քանզի, ինչպէս ասում են, «նրանց թիկունքին կանգնած է բանակը և նավատորմը»: Խօսքս ոչ միայն լուրջ երաժշտութեան, այլև, յատկապէս, թերեւ ժանրի հնչիւնամոլների մասին է: Թեպետ այս բնագաւառում էլ տաղանդներ են պատահում, սակայն նրանք «եղանակ չեն ստեղծում»: Այսօր զանգուածային չարվեստն իր աստեղային ժամն է ապրում. ամէն պայման ստեղծուած է: Հին Հռոմում «հացը և կրկեսը» ժողովրդի համար ձրի էր: Մեզանում որքան հացը թանկացաւ, քչացաւ, այնքան կրկեսը շատացաւ: Մի առիթով «Ազատութիւն» ռադիոկայանով կրկեսի տնօրէն Սօս Պետրոսեանն ասել էր. «Հայաստանը կրկեսային երկիր է»: Դեռ 2000 տարի առաջ թատրոն ենք ունեցել, իսկ հիմա՝ կրկես, մանաւանդ՝ ծաղրածուներ և աճպարարներ: Ինչո՞ւ Հայաստան, որքան «աճպարարներ» կան մեզանում: Դիպուկ խօսք կայ. ինչպիսին ազգն է, այնպիսին է նրա ձայնն է, խօսքի հնչերանգը, վստահ կամ խղճուկ տոնը: Որքա՞ն վստահու-թիւն կայ ամերիկացու ձայնի, տոնի մէջ՝ մի ամբողջ պետութիւն ես զգում նրա հնչերանգում: Ճիշտ է, մեզանում էլ ենք յաճախ լսում «վաու», «օքէյ», սակայն խղճուկ այս կապկումը «լաւ դիմակ է վատ խաղի դէպքում»: Ասոյթը կարելի է նաև շրջել. «Ինչպիսին քո երգն է, այնպիսին էլ քո ազգն է»:

Եթէ համեմատենք մարմնական սնունդի հետ՝ կարելի է ասել. «Մարդն այն է, ինչ ուտում է»: Իսկ ո՞րն է մեր այսօրուայ հոգեւոր սնունդը: Անշուշտ, ռաբիս կոչուածը, փոփ երաժշտութիւնը և զանգուածային չարուեստի, հակամշակոյթի այլ թափօնները: Վերջերս հեռուստատեսութեամբ մի երաժիշտ ասում էր, թէ ջազը պետք է դարձնել ապրելակերպ: Հաւանաբար նա ուզում էր աֆրոամերիկեան ռիթմերով իլլաքսել ռաբիսի վեց-ուրթ չափը, զարկերակը: Ի դէպ, մէկ այլ յայտնի երաժիշտ Երեւանը «Ռաբիս-Արեբա» անուանելով, կարծես, փորձում էր հաշտեցնել այդ երկու «ապրելակերպերը»:

Ոչ մի ուսումնարան, կոնսերվատորիա այդքան մեծ դեր չեն խաղում մատաղ սերնդի և, առհասարակ, ժողովրդի գեղագիտական դաստիարակութեան գործում, որքան միկրոատորքունների վարորդները: Նախկինում աստորբուսում գրուած էր. «Վարորդը նաեւ

հսկիչ է», այժմ կարելի է անելացնել. «Վարորդը նաեւ ուսուցիչ է»: Ո՛չ մի եկեղեցի, ո՛չ մի աղօթք այդքան չի «խոնարհեցնում» մարդկանց, որքան Նոյն միկրոատոբուսներում երթելեկելը: Չէ՞ որ խոնարհութիւնը հաւատացեալի ամենակարեւոր յատկութիւններից է: Եւ այդպէս խոնարհ, տեղում գամուած ուղեւորները գրեթէ շուրջօրեայ լսում են, ներծծուում վարորդի ճաշակով ընտրուած ռաբիսով, փոփ երաժշտութեամբ՝ հիմնականում սեռական կամ գողական բնոյթի անբարոյ երգերով: Մարմնապաշտական այդ երաժշտութիւնը երիտասարդութեան զգալի մասին հոգեգրկում է և կտրում ազգային ակունքներից, ինքնութիւնից, դարձնում շոու բիզնեսի երգավաճառների, դալալների պատանդ: Այսպէս են վարուում և՛ բուն ժողովրդական երգի, և՛ դասական երաժշտութեան հետ, որոնք, որպէս հակաթոյն, կարող էին մաքուր պահել մեր հոգեւոր կեանքը, Էկոլոգիան:

Նույնիսկ հոգեւոր երաժշտութիւնն են աղաւաղում զանազան սիւթեզատորներով, մեխանիկական ռիթմերով և այլեւայլ յաւելումներով: Եւ պատճառաբանում են, թէ այդպէս երիտասարդների համար մատչելի է և հաճելի: Ինչ օրն ենք հասել՝ հայոց երգը դառն դեղի պէս պիտի ինչ-որ բանով «քաղցրացնել», աղաւաղել, որպէսզի հայ երիտասարդը բարեհաճի այն լսել: Մինչդէռ Կոմիտասի կեանքի գործն էր հայոց պատմութեան ամենաողբերգական պահին կորուստից փրկել, խորթ, օտարամուտ տարրերից մաքրել- բիւրեղացնել հայոց երգը: Այսօր մատաղ սերնդի մեծ մասը ազգային երաժշտութեանը ծանօթանում է նախ՝ աղաւաղուած վիճակում, իսկ յետոյ բնիկը կամ կը լսի, կամ ոչ:

Մարդու առաջին տպաւորութիւնները մեծ նշանակութիւն ունեն ազգային նկարագրի ձեւաւորման գործում: (Յայտնի է, որ Նորաշէն սափորի մէջ լցրած առաջին հեղուկի բուրմուկն ամենայարատէն է): Մի օրինակ: Երկրաշարժից յետոյ, մութ ու ցուրտ տարիներին, Գիւմրիում՝ «դոմիկներից» մեկում, մոմի լոյսի տակ մի երեխայ սերտում էր հայոց այբուբենը և բաւական արագ իւրացրեց: Մինչդէռ նրա կրտսեր եղբայրը դժուարութեամբ սովորեց տառերը: Պատճառը՝ նա նստում էր եղբօր դիմաց և տառերին նայում հակառակ կողմից: Եւ դպրոցում շտկելը բաւական երկար տեւեց: Այդպէս էլ երաժշտութեան պարագայում: Մենք դեմ չենք երաժշտական ժանրերի բազմազանութեանը: Ինչպէս սննդառութեան մէջ, այստեղ էլ կայ ճաշակի խնդիր: Մի ժողովուրդ գորտ է ուտում, միւսը՝ որդ, ճանճ կամ առնետ, խմում օճի լեղի: «Կերէք» ձեր երաժշտական որդերը, գորտերը, խմէք ձեր լեղիները, բայց մի՛ պարտադրէք Նոյնը ուրիշին, մի՛ ստիպէք նրան մոռանալ իր ազգային արժէքները: Եթէ մարդն ի սկզբանէ կրթուում է ազգային ոգով՝ ձեռք է բերում «իմունիտետ» և կարող է ամէն ինչ լսել, բայց «չվարակուել»:

Ըստ մի երաժշտագետի՝ շոու բիզնեսում կարող են ցեխից կոնֆետ ստանալ: Հենց այդ «այբուբենների» կոնֆետներն են, որ փչացնում են մեր պատանիների ախորժակը և խոչընդոտում ազգային, դասական ընկալմանը: Մի՞թէ հանապազօրեայ հացը կարելի է փոխարինել ինչ-որ կասկածելի «կոնֆետով»: Ի՞նչ ազգային, եթէ մանկապարտեզից մինչեւ դպրոցական, բուհական միջոցառումները, ռադիո-հեռուստահաղորդումները, զուարճանքի և այլ վայրերը հեղեղուած են ապազգային, անորակ արտադրանքով ու պարտադրանքով: Դպրոցի ճանապարհին, Նոյնիսկ դասերի ժամին բջջայինից բջջային հեռախօս մեր պատանիները միմեանց են փոխանցում չարուեստի վերջին ճիչը՝ թիթեռի կեանք ունեցող երգերը, պղտորելով իրենց «տաբուլա ռասան»՝ սրտի մաքուր տախտակն ակօսելով անմաքուր երգերով:

Տիեզերքը, կեանքը ընթանում է նիւթականից դէպի հոգեւորը, մահից՝ անմահութիւն: Անդրադառնալով Մոցարտի արուեստի ոգեղենացնող արուեստի առաքելութեանը՝ երաժշտագետ Մերսանը նշում է. «Մոցարտի նպատակն է մարդուն դարձնել երաժշտութիւն»: Մինչդեռ շուրջ բիզնեսը երիտասարդներին դարձրել է ոռնացող բջջայիններով զինուած, քայլող «ռադիոկայաններ», հնչիւնամուլութեան համաճարակի զոհեր: Ըստ Գեորգ Գադամերի՝ մշակոյթը սպառելու չափից աւելի մատչելիութիւնը մեծ վտանգ է ներկայացնում քաղաքակրթութեան համար: Դա առաջին հերթին վերաբերում է զանգուածային հաղորդակցութեան միջոցներին: Իսկ Թեոդոր Ադոռնոն փոփ-երաժշտութիւնը որակել է որպէս «զարգացող թուլամտութիւն, որը դաստիարակում է այնպիսի պասիվութիւն, որը տարածւում է թէ՛ անհատի մտածողութեան և թէ՛ հասարակութեան վարքագծի վրայ»: Թուլամիտ, պասիվ քաղաքացիներով պիտի նոր Զայաստան կերտենք:

Արուեստի պատուիրաններից առաջինն, ըստ Ռոմէն Ռոլանի, հետեւեալն է. «Եթէ չես կարող երգել, լռի՛ր»: Իսկ Զայաստանում ով չի կարող լռել՝ երգում է: Սա մեղք է, ինչպէս Աստուծո՛ւ անունը պարապ տեղը տալը: Չարմանալի է, անկախութեան 21 տարիների ընթացքում Զայաստանում տեղի են ունեցել մշակութային բազմաթիւ իրադարձութիւններ, փառատօներ, համերգներ, բազմիցս այցելել են մեծ երաժիշտներ Պենդերեցկին, Ժան Տեր-Մերկերեանը, Գիդոն Կրեմերը, Տոկիոյի լարային կուարտետը, Ամստերդամի, Վիեննայի ֆիլհարմոնիկ նուագախմբերը, հնչել են Բախի, Բեթհովենի, Մոցարտի, Կոմիտասի, Խաչատրեանի, Միրզոյեանի, Մանսուրեանի և այլոց գործերը, սակայն դրանից մեր բարոյահոգեբանական մթնոլորտը չի լաւացել: Զենդելն ասում էր. «Եթէ ես իմանամ, որ իմ երաժշտութիւնը միայն հաճոյք է պատճառում, կը դադարեմ ստեղծագործելուց: Իմ նպատակն է կատարելագործել մարդկանց»:

Յիրաւի, երաժշտութիւնը բացի հեղոնիստականից, ունի աւելի կարեւոր գործառոյթներ՝ հաշտեցնել, դաստիարակել, սիրով միաւորել, հայեացքը դէպի երկինք ուղղել... Մինչդեռ մեր հասարակութիւնը նմանում է լարից ընկած դաշնամուրի՝ որքան էլ ճիշտ նուագեն, միեւնոյն է, արդիւնքը սխալ է, ֆաշ: Ինչո՞վ բացատրել, չէ՞ որ վաղուց ի վեր մարդկութիւնը գիտակցել է երաժշտութեան զօրութիւնը, բարեփոխիչ յատկութիւնը: Սակայն, ինչպէս ցանկացած ուժ, այն եւս կարելի է գործածել չար նպատակով: Եթէ համեմատենք զէնքի հետ, ապա տպաւորութիւն է ստեղծւում, որ բանակի զինանոցը բաց են թողել, և ով ասես տիրացել է զէնքերին. մեծ ու մանուկ, խելօք ու յիմար...

Դեռ Պլատոնն էր ասում, թէ երկրում չի կարող լինել բարքերի աւելի մեծ աւերում, քան պարկեշտ և համեստ երաժշտութիւնից հեռանալը: Չինական «Լի Յզի»՝ վարքագծի կանոնների գրքում գրուած է. «Չժեն և Վեյ իշխանութիւնների երգերը անկարգ հասարակութեան երգեր են, այնտեղ գերիշխում է անբարոյականութիւնը: «Սանցզյանի» երգերը անկարգ կառավարուող, կործանուող թագաւորութեան մեղեդիներ են, որտեղից ժողովուրդը փախչում էր»: Իսկ ինչո՞ւ են այսօր Զայաստանից փախչում, մի՞թէ մերոնք էլ են լւում ու երգում նոյն «Սանցզյանի» անբարոյական երգերը: Զամատարած համոզմունք է, որ արտագաղթի պատճառը ոչ այնքան աղքատութիւնն է, որքան անարդարութիւնը: Ըստ Գարեգին Նժդեհի՝ «Սոցիալապէս որքան արդար՝ այնքան զօրաւոր է Զայրենիքը»: Մինչդեռ անարդարութիւնը ներխուժել է նաեւ արուեստի, կրթութեան ոլորտը, աղաւաղել դարերով բիւրեղացուած մեր իդեալները:

Չարենցը Կոմիտասին բնորոշել է որպէս «Անհայրենիք մուրացիկ, որ հացի տեղ ունի երգ»։ Այսօր այդքան թանկ գնով ձեռք բերուած երգերը այդպէս էլ չդարձան մեր հոգեւոր սնունդը, քանի որ պատկան մարմինները դժուարանում են դիմակայել արուեստի առեւտրականացման հզօր ալիքին, հնչիւնամոլութեան համաճարակին, այլասերող երաժշտութեանը։ Լեւ Տոլստոյը «Կրեյցերյան սոնատ»-ում գրել է. «...երաժշտութիւնը երբեմն այդքան ահեղ ազդեցութիւն ունի։

Չինաստանում երաժշտութիւնը պետական գործ է։ Այդպէս էլ պէտք է լինի։ Մի՞թէ կարելի է թոյլ տալ, որպէսզի ով ցանկանում է՝ հիպնոսացնի միւսին կամ շատերին, և յետոյ ինչպէս ուզենայ՝ նրանց հետ վարուի։ Եւ ամենակարեւորը՝ որպէսզի այդ հիպնոսացնողը լինի առաջին պատահած անբարոյական մարդը»։ Թւում է՝ այս խօսքերը գրուած են մերօրեայ կացութեան մասին։ Մեզ փորձում են մխիթարել, թէ ճգնաժամը մոլեգնում է բոլոր երկրներում։ Յիշում եմ, մի առիթով մատարօ Օհան Դուրեանը պոռթկացել է. «Սուտը պատել է աշխարհը, իսկ Երեւանը... քառապատիկ»։ Մեր իրավիճակը տարբերում է այլ երկրներից՝ նրանք շրջապատուած չեն մեր հարեւաններով, ցեղասպանութիւն չեն տեսել, անդունդի եզրին չեն կանգնել։ Եւ այն, ինչ չի վնասի, օրինակ՝ Չինաստանին, կարող է կործանարար լինել Հայաստանի պարագայում։

Մեզանում մշակոյթ-ազգ փոխներթափանցումը պատշաճ կերպով չի ընթանում, տեղի չի ունենում «սիներգիա»՝ փոխադարձ զօրացում, քանզի այդ «ռեակցիայի» համար սոցիալական պայմանները նպաստաւոր չեն՝ «ճնշումը» շատանում է, «ջերմութիւնն» ու քանակը՝ քչանում (արտագաղթ)։ Մինչդեռ Գարեգին Նժդեհը, կանխազգալով մշակոյթի անկումը, զգուշացնում էր. «Մեռցրէք մուգիկան ու պոեզիան, և մեր աշխարհը կը դառնայ խոզանոց»։

Գրական-Մշակութային

ՓՈՒՆՁ ՍԸ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԷՆ

Լո՛յս առաւօտի, որ կը ծագիս լուսաճաճանչ

Յրես խաւարն, լոյսով օծես աշխարհն համակ

Ծագէ սիրտիս, հոգւոյս մէջ ալ ոսկեշառայլ

Ըմպեմ անյագ լոյսդ բարի, լոյսդ արդար

Լոյսովդ խայտամ, պայծառանամ, լուսարբենամ

Բիւր բջիջներս օծեմ լոյսովդ անմահական

Յոգիս, միտքս, սիրտս բանամ շունչիդ վարար

Քեզմով տեսնեմ անտեսանելին, քօղարկուածն

Խորիմանամ խորհուրդն մեծ, տիեզերական

Ու բարձրանամ սանդուխներէն իմացութեան

Տեսնեմ համայնն մանրուքներէն խափանարար

Ընդարձակիմ քեզ հետ միաձոյլ, անեզրական...Ե.Գ.

.....

Յամակ սիրտս, հոգիս անբաւ

Յոյզերս բորբ, խոհերս ջիւջ

Աղօթաբոյր երգի նման

Ընծայեցի ընթերցողիս...

Խորանին վրայ տառ ու գիրիս

Սիրտս տրոփեց, հուրհրատեց

Միտքս խոկաց անկեղծօրէն

Թելերն՝ լոյսին անպարագիծ...

Յոգիս դարձաւ զերթ հայելի
Ապրումներու ցոլքը վճիտ
Յոգիէ հոգի խոստովանանք
Յոգիէ հոգի կամար, ծիածան...

Ըսածիս մէջ չըսուածն ալ կար
Տողերուս մէջ կար լռելեայն
Անբառ խօսքս աղօթքի պէս
Լռութիւնս՝ հոգիի հեւք...

Բառերն արդէն կրնա՞ն երբեք
Յոգին պեղել եւ մատուցել
Խորհուրդն անոր յայտնաբերել
Լուսարձակով մը հրաշագեղ...

Բայց սիրեցի այն ընթերցողս
Որ լռութեանս շշուկին մէջ
Կարդաց հոգիս անդնդախոր
Մութնուլոյսովն անոր տիեզերք..Ե.Գ.

.....

Մերթ տողերս բորբ յորդեցան
Գարնան գետի նման վարար
Մերթ ալ մէջս խեղդուեցան
Չիս այրեցին, հուն չգտան...

Մերթ բառս դուրս ժայթքեցաւ լոյս
Յրացայտ կրակի նման հրկեզ

Մերթ ալ միաց սիրտիս մէջ հուր
Ծուխ ու մրուր լոկ արծակեց...

Չըսուած բառս, չըսուած գիրս
Տանջակոծ վերք մը լոկ դարձան
Ճաղերուն մէջ սիրտ-վանդակիս
Վառ լոյսէն զուրկ մղկտացին...Ե.Գ.

.....

Ժամանակս սուրաց արագ
Կեանքը աւանդ չհասկցայ
Կարծես երագ մը ան ըլլար
Մերթ գունագեղ, մերթ ալ մռայլ...

Երազն այդ իր լոյս պահերով
Մերթ հմայեց հեքիաթի պէս
Մերթ ալ իր մուրտ տուայտանքով
Մղձաւանջ մը դարձաւ հրակէզ...

Ինչ որ տուի իմ հոգիէս
Մնաց ինձ հետ յար յաւիտեան
Լուսաւորեց մթին ճամբաս
Կրակ ու բոց դարձաւ հուրհրան...

Յիմա արդէն մայրամուտ է
Յորիզոնիս դեռ լուսագեղ
Վերջին ճաճանջն է արեւին
Լուսահամբոյր պահ է թովիչ...

Պիտ' հաւաքեմ հունձքս վերջին
Ձեզ ընծայեմ բերքը սիրոյս
Կ'աղօթեմ ես պաղատագին
Որ Տէրն օրհնէ զայն շնորհալոյս...Ե.Գ.

.....

Կաթիլ մը գուժ կաթեցուր, Տէր
Մարդկանց սիրտին դաժանացած
Գուցէ կաթիլը բազմանայ
Դառնայ լճակ ողորմութեան...

Մորթապաշտ են դարձեր մարդիկ
Մէկը միւսին ցաւը չզգար
Չազարներ կան անմխիթար
Բաց երկնի տակ անպատսպար....

Սիրտ կեղեքող պատկերներ կան
Սովալլուկ մանուկներու
Որոնց հառաչը ողբաձայն
Կը բախի խուլ ականջներու...

Ամէն մէկն իր պատեանին մէջ
Ես-ի փքուն աշտարակին
Անհաղորդ է այլոց ցաւին
Որ հեծե՞ծէ դառնակսկիծ...

Թող սիրտերը բացուին իրար
Չաղորդութեամբ մը սրտագին
Յայնժամ միայն ցաւը կիսուի

Խիղիւն ու ծիծաղը բազմանան...

Լոյսդ տիրէ խաղաղութեան

Չոգիներուն ալեկոծեալ...Ե.Գ.

.....

Չոգելոր սով է, հոգելոր քաղց է

Թէ փոքրիկ նշխար դուն հրամցնես

Ան կը դառնայ մեծ հացի նկանակ

Կը փառաբանուիս որպէս մեծ պոետ...

Թարմ միտքի սով է, կրկներգութիւն է

Թէ նշոյլ մը լոյս դուն փայլատակես

Կ'ընդունուի յանկարծ զերթ հրավառութիւն

Միտքի ու խոհի լուսավառութիւն...

Ուսեալներ շատ են եւ մասնագետներ

Բայց իմաստնութեան ծովն է ցամաքեր

Ժամանակ չկայ խորհրդածելու

Պատրաստի միտք կայ «Ֆասթ ֆուտ»ի հանգոյն...Ե.Գ.

.....

Թոհուբոհին մէջ աշխարհի

Մայրերուն վրայ օտարոտի

Ի՞նչ է հոգին, հայու հոգին

Կը հարցնեմ ես տենդագին....

Արարչական կայծ մը որպէս

Ան կը թուի ըլլալ ինծի

Որմէ բռնկին հաւատք ու սէր

Կրակ ու բոց ներշնչումի....

Հայու հոգին քիչ մ'ամեն տեղ
Կարծես ըլլայ, ինչպէս աստղեր
Ցանուած երկնին մէջ լուսայեղ...
Հոն ուր խիղճի ձայնը կայ դեռ
Պիղծ աշխարհի աղմուկին մէջ
Հոն ուր անուշ սիրտ մը տրոփէ
Քար աշխարհի քար սիրտին մէջ...
Հայու հոգի՛, քեզ կը գտնեմ
Մեր լեզուին մէջ Մեսրոպաշունչ
Մեր վանքերու փլատակներուն
Ուր հայ հոգին դեռ կը շնչէ....
Մանկան շուրթին քեզ կը գտնեմ
Ծեր մամիկի աղօթքին մէջ
Մատաններուդ մէջ բիւրաւոր
Կը բոցկլտաս իմ դարաւոր....
Քե՛զ կը գտնեմ հայ հողին մէջ
Հազարամեայ մեր քարերուն
Քաղաքներուն, գիւղերուն մէջ
Լուսագագաթ սեզ լեռներուն...
Հայ բառին մէջ դուն կը ցոլաս
Հայ տաղերուն հազարամեայ
Մեր պարերուն մէջ Նայիրեան
Հայ երգերուն Կոմիտասեան....
Հոն ուր կաս դուն, յո՛յս ու յո՛յս է
Խաւարն անգոյ, բարութիւն է
Սեր կը ծաղկի սիրտերուն մէջ
Կը ծիածանուին անջատ սիրտեր....
Կը շողաս դուն վառ ու պայծառ

Խաժամուժին մէջ այսօրուան

Կ'ըլլաս փարոս մոլորեային

Չայն տուն կանչող ղողանջ անգին: Ե.Գ.

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԱԿՆԹԱՐԹՆԵՐ

Ազգային ոգին անիմանալի ոյժ է...Երբեմն մեզի կը թուի թէ ան խոր նիւքի մէջ է, կայ ու չկայ մեր հոգիին ընդերքներուն մէջ թաքնուած, ծուարած...Եւ սակայն կայծ մը բաւ է որ անիկա յանկարծօրէն բռնկի, բոցավառի եւ սիրտէ-սիրտ տարածուի՛, շատնայ բազմապատիկ...Եւ ամէն անգամ նման բռնկումը աւելի կը հզօրացնէ զայն, աւելի կը գեղեցկացնէ զայն, ատակ կը դարձնէ զայն հոգեւունէր զոհողութեանց, սիրաւքներու, նոյնիսկ

հերոսութեանց....Ո՛վ կրնայ ճանչնալ խորհուրդը անոր....

.....

Ազգի փրկութիւնը կը սպասենք ուրիշէն, կամ կ'ապաւինինք մոգական գաւազանի մը հրաշքին....այսպիսով խոյս տալով սեփական պատասխանատուութենէ....Մեզմէ իւրաքանչիւրը եթէ հարց տայ ինքն իրեն, թէ ինք ի՞նչ կրնայ ընել՝ իր համայնքին, իր ազգային հաւաքականութեան հզօրացման ի նպաստ, վստահաբար իր հարցումը անպատասխան չի մնար եւ կաթիլ-կաթիլ կատարուածը՝ բոլորին կողմէ, հաւաքուելով, կուտակուելով, կրնայ հետզհետէ դառնալ ազդեցիկ գործօն ազգային յառաջդիմութեան համար....

.....

Ամէնէն տխուր պահին անգամ, մեր ներքին ոգեկան աշխարհին մէջ կը պահենք մեր ժպիտը, որ կանք, կ'ապրինք, կը շնչէ՛նք դեռ...ամէնէն ուրախ պահին անգամ, մեր հոգին՝ գիտակից թէ անգիտակից, քիչ մը տխուր է, մահուան անխուսափելիութեան զգացողութեամբ....Մեր լացին մէջ ժպիտ կայ....Եւ մեր ժպիտին մէջ արցունք կայ....Սա մարդկային հոգիի երկբեւեռութիւնն է, գուցէ եղերականօրէն....

.....

Անկաշառ ու անկաշկանդ մտածել....սա չէ՞ մտքի ազատութիւնը...որ կրնայ պայմանաւորել մտքի թռիչքը դէպի մարդկային հոգւոյն եւ տիեզերքի անպարագիծ անհունութիւնը

.....

Արժանապատուութեամբ յարատելելու համար, ազգովին քաջարի պիտի ըլլալ....Քաջարի՛ ճիշդը խօսելու, արդարը պաշտպանելու, կեղծիքէն խուսափելու, շիտակ ապրելու մեր վարքագիծին մէջ...Քաջարի՛ նոյնիսկ մենք մեզ քննադատելու մէջ, քանզի առանց ազատ ու արդար ինքնաքննադատութեան, մենք կը թոփենք նոյն տեղին վրայ, կը լճանանք, կը ճահճանանք, տեւաբար նոյն սխալները գործելով....Անհատներ եւ ազգեր մեծ կ'ընծայուին, երբ բարոյական քաջութեամբ կրնան դիմագրաւել եւ ընդունիլ սեփական սխալը եւ ուղղել զայն....

.....

Բոլոր հոգեւոր-մշակութային համակարգերուն հիմնական կորիզը՝ սերն է, արդարութիւնը, գթասրտութիւնը, մարդասիրութիւնը.....որոնց բացակայութեան պարագային, ի՞նչ պիտի արժէին նոյնիսկ ամենէն բարձր որակի մշակոյթն ու արուեստը, որքան ալ գեղագիտական առումով գոհացնէին գեղեցիկի մեր ճաշակը, քանզի գեղեցիկը միմիայն գեղեցիկի համար չէ, այլ անիկա պետք է ծառայէ մարդուն ազնուացման, մարդկայնացման, բարոյականացման....

.....

Եթէ ժողովուրդ մը, ազգ մը ճշմարտօրէն կ'ուզէ ազատ ըլլալ, յայնժամ աշխարհի վրայ չկայ ոյժ մը, որ արգելք կարենայ ըլլալ անոր ցանկութեան, առաւել եւս՝ վճռականութեան....Ազգն ու ժողովուրդը՝ իրենք կամովին, գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար, կու կ'երթան օտարացման, այլասերման եւ անազատութեան յորձանքին...: Ազգային խոր եւ ճշմարիտ ինքնագիտակցութիւն եւ յանձնառութիւն են հարկաւոր մեզի՝ մեր ազատութիւնը նուաճելու համար....այլ գործօնները չեն կրնար վճռորոշ ըլլալ այնքան, որքան մեր սեփական հաւաքական գիտակցութիւնը, ոգին, կամքը....Ուրիշները մեղադրելէ առաջ, մենք մեզ պիտի քննադատենք, որ կարենանք ուղղել սեփական սխալը եւ յառաջ երթալ....

.....

Եթէ չկարենաս վեր բարձրանալ առօրեայ մանր խնդիրներէն, լայնահորիզոն հայեացքով ընդգրկել կեանքն ու աշխարհը, յայնժամ այդ մանրագոյն խնդիրները կը դառնան մտասէւեռում, կը կլանեն ողջ ներուժդ, ի վերջոյ սպառելով զայն, տեղ չթողելով Էական խնդիրներու ուղղութեամբ մտածելու եւ գործելու...բուն յանձնառութեանդ:

.....

Երանի ամէն մարդ իր սեփական սխալները դարձնել իր ուշադրութեան, իր քննարկումի սեւեռակետը, ինքզինք քննադատել առաջին հերթին՝ անաչառօրէն, առանց մեղմացուցիչ դէպ յանցանացի, եւ միայն յետոյ իրաւունքը նուաճել քննադատելու ուրիշները, միայն ու միայն ճշմարտութեան լոյսով եւ սրտացաւութեամբ....եւ երբէք ուրիշները ծաղրելու, ուրիշները խայթելու....եւ անկէ յայտնապէս մեծ հաճոյք ստանալու հիւանդագին, ախտագին տենդով, որ միայն հոգեկան հիւանդներուն է յատուկ....

.....

Մարդկային գիտակցութեան բարձրացման ընթացքը անսպառ է....եւ սա կեանքը լիարժէք ապրելու, գիտակցութեան նորանոր բարձունքներ նուաճելու մարտահրաւեր է....ի շահ մասնաւորապէս ոչ թէ լոկ սեփական անձի յառաջդիմութեան, այլ մասնաւոր ազգ ու հայրենիքի հզօրացման, զարգացման, յառաջդիմութեան...

.....

Մեծը մեծ կ'ըլլայ, եթէ ունի ընդունակութիւնը՝ ամէն ինչ տեսնելու համայնապատկերին մէջ ժամանակի, միջավայրի եւ շրջապատի պայմաններուն...եւ համապատասխան լայնախոհութեամբ կամ լայնահորիզոն մտածողութեամբ կը կշռադատէ իրերն ու երեւոյթները...առանց կանխակալ կարծիքի եւ քարացած կաղապարներու....եւ այլոց ազդեցութեան:

.....

Յաղթանակները միայն մարտի դաշտին վրայ չեն ըլլար...Յաղթանակ է երբ ամեն օր քրտնաջան աշխատանքով կը կառուցես երկիրդ, կ'արարես, հող կը մշակես, ընտանիք կը պահես, բարի գործ մը կ'ընես....Յաղթանակ է երբ գլուխ չես ծռեր, չես յուսալքուիր, կը մաքառիս ու կը պայքարիս կեանքի դժուարութիւններուն, խոչընդոտներուն դէմ...Յաղթանակ է երբ կը յաղթես դուն քեզի, քու մութ կիրքերուդ, մոլութիւններուդ, սին ու մանր նկատառումներուդ....յանուն հեռահար պայծառ նպատակի, կեանքի լայնախոհ ըմբռնումի....Եւ այսպէս , կեանքի ամեն վայրկեանը կարելի է յաղթանակի վերածել....

.....

Նիւթապաշտ եւ շահամոլ այս աշխարհիս մէջ, դեռես կան ճշմարտութեան եւ արդարութեան հաւատացող, զանոք պաշտպանող, բարձրաձայնող անվեհեր մարդիկ, որոնց վրայ յենուած է աշխարհի բարոյականութիւնըառանց որուն փուլ կու գայ ան, որքան ալ հզօր ըլլան արհեստագիտութիւնը, գիտութեան խելայեղ նուաճումները, ռազմական-տնտեսական ոյժը....Աշխարհը ոտքի պահողը, զայն գեղեցկացնողը, զայն իմաստաւորողն ու արժեւորողը բարոյականութիւնն է...այսօր եւ ընդմիշտ....

.....

Շատ քիչեր կրնան ձեռքբերել ու ապրիլ մտքի անկախութեան առաքինութիւնը....Ժողովրդավար կարգերու մէջ անգամ, համատարած է մտքի բռնատիրութիւնը..., երբ յանուն աթոռի, դիրքի, պաշտօնի եւ ծափահարութեան, թէ այլեւայլ տեսակի շահերու՝ մարդիկ կը յարմարին կամ տուրք կու տան որոշ գաղափարներու, լոզունգներու եւ կացութեաններու....առանց հարցադրելու եւ քննարկելու անոնց հիմքը...Եւ տակաւ յարմարուելով....կը կորսնցնեն իրենց ներքին ազատութիւնը, որ մարդ էակին գերագոյն արժանաւորութիւնն է....

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ ԿԱՄ ՔԱՌԱՏՈՂԵՐ

Մէկ գիջումը տանի միւսին

Դեռ աւելի ծանրակշիռ

Ստրուկը լոկ համակերպի

Հլու գիջի իր շղթային...

.....

Ահ ու վախով տեղ չես հասնիր

Կ'ըլլաս ստրուկ դուն պատուազուրկ

Քաջարի մարդն արժանանայ

Փառքով ապրիլ թէ մեռնելու...

.....

Թէ հաւատաս քու ուժերուդ

Եւ պայքարիս յամառօրէն

Անկարելին դուն կը դարձնես

Կարելի վեհ մի նուաճում..

.....

Ճիշդ ապրիլը արուեստ մըն է, իմաստութեամբ ձեռք կը բերուի

Ամէն մէկ խօսք, ամէն արարք ձեւ ու գոյն տայ նուրբ արուեստին

Որ կը կերտուի ինչպէս նկար՝ կեանքի ոլոր ճամբաներուն

Կը ձգտի ան կատարելիին, բայց չի հասնիր երբեք անոր...

.....

Գիրս սիրոյ համբոյր մըն է

Կ'երթայ, դաչի ուրիշ սրտին

Չայն ջերմութեամբ կը պարուրէ

Սիրտը սրտին կը կամարէ...

.....

Սիրտը ինչպէ՛ս թող ծերանայ

Երբ կը տրոփէ յար անդադրում

Երբ սեր ունի դեռ անհատնում

Յաւ ու կարօտ իր մէջ ծուարած...

.....

Արցունքն ինչպէ՛ս կեղծիք ըլլայ

Որ կը յորդի սիրտ-սափորէն

Անոր վճիտ աղբիւրներէն

Որ զովանայ սիրտդ այրած...

.....

Վերքը կ'անցնի, սպին կը մնայ

Ցաւը կ'անցնի, փուշը կը մնայ

Խինդը կ'անցնի, լոյսը կը մնայ

Պահը կ'անցնի, յուշը կը մնայ..

.....

Անապատներ շատ եմ տեսած

Խորշակահար եմ ես եղած

Բայց մտքի գորշ անապատն է

Որ մոխրացնէ մտքի բերքեր..

.....

Թէ գանգատիս ու բողոքես

Առանց գործի ձեռնարկելու

Լոկ ուժերդ դուն կը սպառես

Առանց դարման մը բերելու...

.....

Թէ չցաւիս, կրնամ բուժել

Թէ չգթաս, կրնամ օգնել

Թէ որ չզգաս, կրնամ ներել

Թէ չներես, կրնամ սիրել...

.....

Մարդ կայ միշտ լոյս կը ճառագէ

Լոյսին հետ յոյս կը ներշնչէ

Դեղ ու դարման կ'ըլլայ վերջին

Լուսատու աստղ՝ մոլորեալին...

.....

Թէ չվառիս, ինչպէ՛ս լոյս տաս

Թէ չհատնիս, ինչպէ՛ս շունչ տաս

Թէ չտքնիս, ինչպէ՛ս հաց տաս

Թէ չխաչուիս, ինչպէ՛ս կեանք տաս...

.....

Սիրտը դիւրին կը փշրուի

Ինչպէս սափոր մը դիւրաբեկ

Թէ քնքռութեամբ դուն չվարուիս

Կը կոտորի ան անդարձօրէն...

.....

Բառդ եթէ անկեղծ չըլլայ

Գովքդ եթէ քծիւք ըլլայ

Լաւ է լռես, քան թէ խօսիս

Չի կը դառնաս ծիծաղելի...

.....

Մարդիկ անմար խանդ մը ունին

Երբ ազատ ես մտքիդ թռիչքով

Չես հպատակիր դիրքին, դրամին

Ուժեղ, անկախ ես ոգիով...

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ